

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Ващинської Ірини Іванівни на тему «Соціальні ідентичності та групові лояльності в сучасному українському суспільстві», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Україна гетерогенна в регіональному плані країна. Регіон є результатом складної взаємодії багатьох факторів і є рамкою, в якій проходить цілісна інтерпретація національної культури, ситуації в країні, шляхів її розвитку. У баченні суспільно-політичного розвитку України та історичної спадщини у регіональних спільнот існують різні візії, які за багатьма вимірами взаємовиключають одна одну, дають ґрунт говорити про регіональний розкол країни, зокрема електоральний, культурний, мовний, зовнішньополітичний, цивілізаційний. З огляду на це дослідження соціальних ідентичностей та групових лояльності в сучасному українському суспільстві на національному і регіональному рівнях, запропоноване авторкою дисертації, вкрай *актуально*, бо дає змогу краще зрозуміти конфліктні точки і знайти шляхи порозумінням, компромісу та інтеграції країни, оптимізувати державну політику в контексті розвитку регіонів у сучасній Україні.

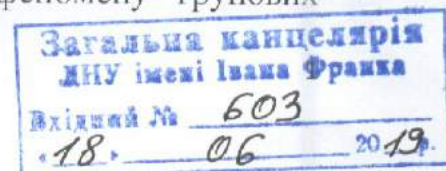
Наукова проблема, на вирішення якої спрямоване дисертаційне дослідження, полягає у суперечності між великим суспільно-політичним значенням виявлення розбіжностей в ідентичностях і лояльностях та врахування цього у політиках держави й неурядових організацій (НУО), з одного боку, та браком концептуальних моделей взаємозв'язку зазначених понять й емпіричної апробації оновлених концептів у рамках регіоналізму сучасної України, з іншого (с.17).

Авторка пропонує власний підхід до вирішення цієї наукової проблеми і пропонує розробку моделі ймовірної взаємодії соціальних ідентичностей та групових лояльностей як на національному рівні, так і в контексті регіоналізму, створення концептуальної шкали вимірювання групових лояльностей та апробацію авторських теоретичних розробок на прикладі сучасного українського суспільства в умовах суспільно-політичних змін 1994–2017 рр.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація має логічно побудовану систему аргументації, а її наукові положення і висновки обґрунтовані. Окреслена методологічна схема знаходить відображення у розділах та підрозділах. Всі заявлені дослідницькі гіпотези послідовно доводяться або спростовуються.

Теоретичною основою роботи є теорії соціальних ідентичності, теорії групових лояльностей та теорія модернізації як теорія, що пояснює суспільно-історичний контекст взаємодії соціальних ідентичностей та групових лояльностей в сучасній Україні.

Авторка аргументовано показує, що, незважаючи на наявність широкого кола наукових публікацій щодо ідентичностей та теоретичних перспектив їхнього дослідження, існує брак соціологічної концептуалізації феномену групових

лояльностей серед вітчизняних науковців. Також практично відсутні розробки щодо ймовірних моделей взаємодії соціальних ідентичностей та групових лояльностей як на рівні функціонування національних структур, так і в контексті їхніх регіональних вимірів. Тож дисертантка ставить за мету заповнення зазначених вище прогалів з обраного напрямку соціологічних досліджень.

Завдяки використанню і критичному переосмисленню широкого кола наукових джерел, аналізу емпіричних даних і застосовуванню різних наукових методів (порівняльного аналізу й синтезу, системного аналізу, типологізації), дисертантка отримала *нові науково обґрунтовані результати*: авторське визначення поняття “групова лояльність”, що ґрунтується на сконструйованій концептуальній шкалі змістового наповнення цього феномену; авторську модель ймовірної взаємодії соціальних ідентичностей та відповідних групових лояльностей у контексті морфогенезу посткомуністичних суспільств назагал та України зокрема; матричний формат структурування областей України в регіони та їхні зони відповідно до поведінки значень тих чи інших показникових змінних соціальних ідентичностей і групових лояльностей; авторський варіант структурування регіонів України за критерієм взаємодії соціальних ідентичностей та відповідних до них групових лояльностей як мисленнєво-діяльнісних актів індивідів у часовій перспективі; а також удосконалено: понятійно-категоріальний апарат проблематики соціальних ідентичностей та групових лояльностей для дослідження їхнього взаємозв’язку з урахуванням структурних компонентів, рівнів соціологічного аналізу тощо; технологію моделювання регіоналізму та регіонів у сучасній Україні у форматі дихотомічної взаємодії ознак “традиційного” й “нового” регіоналізму з використанням авторської моделі ймовірної взаємодії соціальних ідентичностей та відповідних до них групових лояльностей; подальшого розвитку одержали: класифікація факторів формування соціальних взаємодій П. Штомпки; практики біангуляції теорії морфогенезу М. Арчер із теорією множинних модерностей Ш. Айзенштадта щодо дослідження ймовірної взаємодії соціальних ідентичностей та відповідних до них групових лояльностей у сучасному українському суспільстві, що трансформується, назагал та у рамках його регіоналізму зокрема; модель регіоналізації сучасної України О. Стегнія та М. Чурилова з виконанням її емпіричної апробації за допомогою контролюючих змінних взаємодії соціальних ідентичностей та групових лояльностей.

В цілому наукова новизна отриманих результатів полягає у концептуалізації взаємодії соціальних ідентичностей та групових лояльностей із їхньою емпіричною апробацією у різних контекстах.

Особливе наукове і практичне значення, на наш погляд, має обґрунтування методологічної доцільності вивчення соціальних ідентичностей у діалектичному взаємозв’язку з груповими лояльностями, що дає змогу розкрити змістову наповненість соціальних ідентичностей, а також пояснити процес їхнього формування та запропонована автором модель ймовірної взаємодії соціальних ідентичностей та відповідних групових лояльностей і апробація цієї моделі на емпіричних даних хвильових досліджень, що дало змогу говорити про динаміку показників та співставити авторську модель з класичною моделлю регіоналізації

України О. Стегнія та М. Чурилова. Сильною стороною авторського підходу до представлення результатів дослідження є застосування технології візуального аналізу картографічних матеріалів.

Дисертаційна робота справляє позитивне враження. Відчувається дослідницький інтерес до теми. Автор демонструє володіння широкою базою спеціальної літератури та емпіричних даних, навички критичного аналізу. Відомо, що результати емпіричних соціологічних досліджень часто залишаються повністю необробленими. В цьому зв'язку імпонує те, авторка звертається до глибоко аналізу результатів цінного і добре відомого у вітчизняній соціології дослідницького проекту "Львів – Донецьк: соціологічний аналіз групових ідентичностей та ієрархій суспільних лояльностей" та бази даних дослідницького проекту "Регіон, нація та інше: міждисциплінарне та міжкультурне переосмислення України" (університет Санкт-Галлен, Швейцарія). Впевнені, що з огляду на дослідницькі завдання, аналіз надійних і якісних трекінгових даних дає більше користі соціологічній науці ніж проведення нового ad-hoc дослідження.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота оформлена відповідно до встановлених вимог і дозволяє відстежувати розгортання авторської логіки у розкритті теми.

У **першому розділі** розкрито теоретико-методологічні аспекти дослідження соціальних ідентичностей та групових лояльностей. Дисертантка показала здатність до теоретичного опрацювання складної міждисциплінарної проблеми. Під час розкриття соціологічного підходу до розгляду ідентичності, авторка продемонструвала обізнаність з новими західними концепціями та станом розробки проблеми у вітчизняній соціології. Особливо вдало, на наш погляд, розкрито підхід Е. Лакло і Ш. Муфф (с.31), Р. Дженкінса (с.39), А. Ручки (с. 33-34, 36). Ідею А. Ручки щодо трикомпонентної структури ідентичності обрано за теоретичну основу дисертації у частині вивчення морфології соціальних ідентичностей (с.46).

Інтерес привертає другий підрозділ першого розділу «Концептуалізація групової лояльності у соціальних і гуманітарних науках та її специфіка у соціології», бо містить маловідомий матеріал для вітчизняної соціології. Авторка цілком слушно підсумовує, що вивчення питання лояльності у вітчизняній науковій літературі досліджено «недостатньо і фрагментовано» (с.54). В цьому підрозділі дисертанткою сконструйовано концептуальну шкалу змістовного наповнення феномену «групова лояльність», подана її візуалізація та експлікація (с.57)

У **другому розділі** «Концептуалізація взаємозв'язку соціальних ідентичностей та групових лояльностей в українському соціумі в умовах суспільних перетворень» здійснено означення суспільно-історичного контексту формування та взаємодії соціальних ідентичностей і групових лояльностей громадян України. Розділ починається з тези, що «Сучасне українське суспільство перебуває на етапі соціетальних змін» переходу від стану

авторитарної закритості до демократичної відкритості (с.63). В цьому авторка посилається на С. Макеєва та С. Оксамитну. Далі І. Ващинська пише, що «Для того, щоб повною мірою зрозуміти причини проблематичності соціетальних змін у країнах пострадянського простору, зокрема й в Україні, вважаємо за доцільне у загальних рисах окреслити специфіку модернізаційних процесів до 1990-х р.р. У цьому контексті доречною буде теза В. Степаненка з приводу дещо запізненого процесу модернізації країн Центральної та Східної Європи, що “навздогінно” модернізуються, починаючи з кін. 1980-х – поч. 1990-х рр., у той час як західноєвропейські країни переживали відповідні зміни ще у XVIII-XIX ст.» (с.64).

Складається враження, що в Україні до останнього часу не відбувалось соціетальних трансформацій, і вона була геть не модерною, більше того, домодерною країною: «Що стосується домодерних характеристик багатьох сфер життя громадян України, то це також – відголоски комуністичного минулого, коли тоталітарний режим нав’язав показні однорідність та консенсус, внаслідок чого, на перший погляд, зникла будь-яка етнічна, релігійна, регіональна специфіка» (с.65).

Зауважимо, що, на відміну від більш широкого терміну «трансформація», «модернізація» є аспектом трансформації та окреслює зміни, здатні забезпечити демократизацію, раціоналізацію, підвищення ефективності сфери виробництва і послуг, якість життя, свободу, розповсюдження індивідуалізму, мотивації успіху, формування громадянського суспільства.

За багатьма параметрами (індустріалізація, урбанізація, секуляризація освіти та ін.) Україна стала модерною у період СРСР. Радянський модерн – це теж модерн. Але завдання демократизації, формування громадянського суспільства, активного типу та інших вищевказаних аспектів модернізації, включаючи і рух у напрямі досягнень, інформаційного/постіндустріального суспільства лишилися.

Модель модернізації України, як правильно вказує дисертант – «наздогінна» (с. 83), або «така, що запізнюється», або «рецидивуюча», або неорганічна. Такий тип модернізації передбачає, що окремі елементи суспільства відповідають вимогам розвинутих країн, а інші – нерозвинуті або повністю відсутні. Ключові економічні і політичні інститути в країні змінені, тобто соціетальні зміни відбулись. Але елементи подвійної інституціоналізації та те, що, на думку фахівців, Україна займає проміжне місце між європейською моделлю демократії та азійської моделі автократії, ускладнюють процес соціальної ідентифікації, в результаті для українського суспільства характерна соціальна невизначеність, зокрема, «цивілізаційна дилема», яка є особливістю України.

На нашу думку, логіка автора у розкритті суспільно-історичного контексту формування та взаємодії соціальних ідентичностей і групових лояльностей громадян України лишилася недостатньо прозорою, зокрема, те, як теорія модернізації, з теорією множинних модернів знаходить розвиток у концепції авторки, окрім того, що у третьому розділі розглядаються «традиційна модель

національної ідентичності «українець» і «модерна модель національної ідентичності «українець» (с.144).

У **третьому розділі** «Регіональний контекст формування та взаємодії соціальних ідентичностей і групових лояльностей в сучасному українському суспільстві» здійснено аналіз найновіших досліджень у сфері ідентичнісно-лояльнісної тематики. Автор показує, що у дослідженні ідентичностей превалює дослідження лінгвістичних і національно-етнічних ідентичностей. Саме ці ідентичності в Україні найбільше диференціюють регіони. Втім, їх дослідження включає багато методологічних питань. Автором показано, що етнолінгвістичні ідентичності і мовні практики можуть відрізнятися (с. 109), етнічна приналежність не є вирішальною для визначення політичних орієнтацій (с. 113), поняття рідної мови не завжди є релевантним засобом дослідження етнонаціональної ідентичності (с.114).

Цей розділ є ключовим і найцікавішим. В ньому авторка пропонує і перевіряє свою модель на основі аналізу даних двох досліджень: «Регіон, нація та інше: міждисциплінарне та міжкультурне переосмислення України» (університет Санкт-Галлен, Швейцарія) та «Львів–Донецьк: соціологічний аналіз групових ідентичностей та ієрархій суспільних лояльностей» (Інститут історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка) (с.120).

Дисертантка добре продумала цей розділ і зробила його прозорим для зовнішнього читача. Спочатку прописані гіпотези, потім послідовно кожна з них апробована. Послідовність аналітичних операцій добре прописана і супроводжується пояснюючими таблицями і додатками. Для всіх моделей подана експлікація. Сильною стороною є візуалізація поданого матеріалу у схематичних моделях (с.126 та інші) та картах (с.177 на інші).

В цьому розділі авторка здійснює, на наш погляд, дуже цікаве конструювання та глибокий аналіз двох соціологічних індексів «Націоналістична лояльнісна компонента ідентичності “українець”» і «Громадянська лояльнісна компонента ідентичності “українець”» (с.153). Вдалою є ідея проведення емпіричної апробації моделі регіоналізації сучасної України О. Стегнія та М. Чурилова за допомогою контролюючих змінних взаємодії соціальних ідентичностей і групових лояльностей у різних контекстах з можливістю виконання порівняльного аналізу ступенів цілісності регіонів з подальшим відслідковуванням особливостей у “поведінці” ідентичнісно-лояльнісних комплексів мешканців регіонів, що відрізняються серед інших високими рівнями консолідації у широкій часовій перспективі (с.120).

Можна стверджувати, що автором отримано цікавий і практично корисний матеріал, що збагачує соціологію регіонів та теорію ідентичності.

Тема даного дисертаційного дослідження має зв'язок з державною науковою програмою, яку авторка розробляла разом з кафедрою соціології Львівського національного університету імені Івана Франка (тема «Конструювання групових ідентичностей, формування суспільних лояльностей та інституціональний розвиток у сучасному українському суспільстві:

глобальний та регіональний контекст», номер державної реєстрації 0111U005522; тема «Скерованість та динаміка змін в сучасному українському суспільстві», номер державної реєстрації 0114U004137) та колективом Інституту історичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка ОБ-60Ф (тема «Регіоналізм в Україні: ідентичності, цінності, історія», номер державної реєстрації 0117U0001238).

Рекомендації по використанню результатів дисертаційного дослідження. Результати одержані авторкою в дисертаційному дослідженні є важливими для науки і державного управління. Вони можуть бути використані структурами державної влади та НУО для оптимізації політики в контексті розвитку регіонів у сучасній Україні та розширюють уявлення про структуру і зміст навчальних курсів для студентів бакалаврських програм із соціології, історії та культурології, та регіоналістики.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях. За темою дисертації дисертанткою опубліковано 11 наукових публікацій: з них 5 статей – в наукових виданнях України, затверджених МОН як фахові зі соціології; 1 стаття – у закордонному періодичному виданні; 5 тез доповідей – у збірниках конференцій. Усі публікації розкривають зміст дисертації, її основні положення й висновки.

Отримані Іриною Ващинською наукові результати повністю відповідають заявленій спеціальності 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалась апробація дисертації, характер періодичних видань, статей дисертантки, в яких відображено положення дисертації і результати проведеного дослідження, мають безпосереднє відношення до проблематики, розглянутої в дисертації. Таким чином, дисертаційна робота пройшла належну апробацію, вона є самостійною науковою працею, що має самостійний завершений характер.

У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Іриною Ващинською дисертаційного дослідження.

В той же час деякі фрагменти дисертаційного дослідження потребують уточнення і, можливо, дискусії в ході захисту. Бачу доцільним висловити такі *критичні зауваження*:

1. Нам видаються дещо незрозумілими особливості вживання дисертанткою окремих понять. Зокрема назва «компаративний метод», вживається як синонім «порівняльного метода» (с. 101, 54, 61), хоча у контексті теорії модернізації компаративний метод означає не просто порівняння, а порівняння культур, структур, інститутів різних країн. Окрім цього не має однозначного розуміння стосовно понять «нового» і «старого» регіоналізмів, про що скажемо окремо. Певні складнощі викликала інтерпретація понять «ідентичність українець», «національна ідентичність», бо в деяких контекстах вона виступала як етнічна, а в інших – як громадянська ідентичність.
2. Робота має безперечну наукову цінність, проте, на наш погляд, практичні висновки, що виходять за межі наукової користі, дещо губляться в загальному контексті. В ЗМІ і політичному дискурсі активно артикулюються регіональні

відмінності і гостра потреба є не тільки в створенні концептуальних моделей для їх пояснення, але й у створенні дієвої політики регіональної інтеграції. Проте авторка мало говорить про те, як можуть бути використані результати роботи для оптимізації регіональної політики, які ризики для країни можна спрогнозувати завдяки отриманим результатам. Зокрема, в третьому розділі авторка здійснює, на наш погляд, цікавий аналіз двох соціологічних індексів «Націоналістична лояльнісна компонента ідентичності “українець”» і «Громадянська лояльнісна компонента ідентичності “українець”» для Львова і Донецька (с.153). Зауважимо, що в цьому випадку більш коректно, з нашої точки зору, говорити про верифікацію гіпотези щодо відмінностей ідентичнісно-лояльнісних комплексів не за параметрами «старого» і «нового» регіоналізмів (с.153), а щодо моделей розвитку країни: «націю-співгромадянство» і «етнонацію». Ці моделі локалізовані в полярних регіонах – Галичині і Донбасі, які в дисертаційному дослідженні представлені Львовом та Донецьком. Регресійний аналіз показує, що перспектива зближення, компромісу регіонів існує тільки у випадку розвитку «громадянської лояльнісної компоненти ідентичності “українець”» (с.157), бо саме її розвиток демонструє подібні тренди у обох містах, тоді як розвиток «Націоналістичної лояльнісної компоненти ідентичності “українець”» показує тільки протилежні тренди. Візуалізація ієрархії регіонів України, відповідно до варіації соціальних ідентичностей та групових лояльностей, подана на сторінці 151, доводить, що найбільш цілісними, в термінології авторки, є Захід та Схід, що може пояснювати їх ключову роль у продукуванні моделей соціально-політичного розвитку країни.

3. За висновком авторки, високий ступень в Україні має явище гайфенізму (с.187). Це явище подвійної лояльності або лояльності до двох груп з однієї площини. За його допомогою пояснюють ідентичності представників маргінального статусу (емігранти, трансвестити) і називають мрією соціолога та кошмаром психолога. Авторка наводить приклад цього явища: емігрант, який зберігає лояльність до своєї національної когорти та до приймаючої національної групи водночас (с.53), або коли індивіди є прихильними до антагоністичних соціальних груп, наприклад, до націоналістів та комуністів, чи до гетеросексуалів та представників ЛГБТ-спільнот тощо (с.87). Просимо пояснити, як в цьому контексті співвідносяться «лояльність», «толерантність» і «маргінальність»? Чи завжди гайфенізм передбачає прихильність саме до антагоністичних груп? Хотілось би більш докладно дізнатися, що в практичному плані означає для країни високий ступень гайфенізму? Які ризики і можливості несе поширеність гайфенізму нашому суспільству?
4. На с.82 сказано, що «Неоднозначність суспільно-історичного контексту сучасного українського суспільства в умовах “навздогінної модернізації” обумовлюють специфічні обставини для формування ієрархій соціальних ідентичностей та відповідних до них групових лояльностей громадян України». Якщо ми правильно розуміємо, то мова йде про особливості співвідношення ідентичностей членства і ідентичностей ролей (с.94). Чи може

авторка навести приклади емпіричних досліджень, які б доводили, що для демократичних розвинених країн більш опуклими є ідентичності членства, тоді як закриті суспільства продукують більшу опуклість рольових ідентичностей?

5. Чи правильно ми розуміємо, що авторка дотримується думки, що саме ідентичності формують регіон? Такий висновок ми робимо на основі тези авторки на с. 86: «Якщо адаптувати цей постулат конкретно до нашого дослідження, то це уможливить пояснення того, як ієрархічні моделі *соціальних ідентичностей* та відповідні до них групові лояльності у тій чи іншій частині України *формують регіональну структуру* країни у хронологічному вимірі».
6. З огляду на те, що це стосується одного з пунктів новизни роботи (с.21), вважаємо за потрібне вказати на те, що нам видається дещо дивним авторське використання в роботі теорії «нового» і «старого» регіоналізму. Авторкою сказано: «У першу чергу зазначимо, що особливості морфогенезу регіонів як соціальних систем та їхніх агентів можуть спричинити формування або “традиційних”, або “нових” регіонів у тій чи іншій країні. Це, з нашої точки зору, у першу чергу залежить від того, які ідентичнісні моделі та відповідні до них групові лояльності кристалізуються у середовищі жителів того чи іншого географічного ареалу» (с.95).

По-перше, на наше переконання, морфогенез регіонів не може, визначатися кристалізованими у ньому ідентичнісними моделями і відповідними до них груповими лояльностями. Зв'язок тут, як мінімум, діалектичний. Регіон – складне територіальне ціле, кластер суспільних практик субнаціонального рівня (за І. Кононовим). Безперечно, у тій мірі, у якій ця територіальна спільнота характеризується цілісністю ідентичності, проблеми будуть оцінюватися в залежності від їх локального впливу і зворотно впливати на середовище, але ідентичність формується під впливом соціального контексту, про що йдеться й у дисертації (с.45, 47), а визначальними в сучасних умовах є соціально-економічні фактори. Наприклад, лояльність до РФ у східному прикордонні пояснюється не тільки особливостями історичного минулого, аде й поточними життєвими практиками, міграційними настановами зокрема, баченням перспектив розвитку економіки і ринку праці.

По-друге, явище «нового регіоналізму», на скільки нам відомо, пов'язане з тим, що регіони в умовах глобалізації повинні набути нових якостей, які дозволять їм отримати статус стратегічних гравців світового ринку, стати активними суб'єктами міжнародної системи конкурентної взаємодії. За цих умов «старі» регіони, які локалізовані в межах національної держави, поступаються «новим», які можуть мати наднаціональний характер (наприклад, як євро регіони), менш залежні від національної держави та адміністративних кордонів та виступають окремими гравцями у конкурентній боротьбі, наприклад, за залучення інвестицій на територію. В цьому плані важливе значення мають великі міста, які перетворюються в сучасних умовах

у центри інновацій та розвитку. В Україні такими містами є регіоноутворюючі міста-мільйонники, серед яких і Львів.

З огляду на вищесказане, було б добре уточнити, як саме автор визначає поняття «регіон» та більш докладно пояснити, в чому дисертант бачить «гібридність» сучасних регіонів, в чому, на її погляд, знаходить вираження «транзитність» «(для якої характерна “навздогінна модернізація” в умовах не сформованої соціально-класової структури, амбівалентна свідомість та невизначеність ідентифікаційних моделей й відповідних до них групових лояльностей, а також особливі історичні спадщини різних частин країни)» (с.97), яка і дає їй підстави говорити про «гібридний» тип регіонів України.

Зазначимо, що вказані зауваження не знижують високу оцінку дисертаційної роботи Ващинської Ірини Іванівни і є продовженням діалогу з приводу високоактуальної дослідницької теми. Дані дослідження дисертантки можуть бути корисними для розробки та оновлення категоріального апарату вітчизняної соціології. Положення та висновки, викладені у дисертації, є науково обґрунтованими. Зміст автореферату відображає основні положення дисертації, а публікації відповідають основним підрозділам її тексту.

Вважаю, що дисертаційне дослідження «Соціальні ідентичності та групові лояльності в сучасному українському суспільстві», подане на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології виконане на належному рівні і за своєю актуальністю, за своїм теоретичним, методологічним та методичним рівнем, новизною, науково-практичною значимістю повністю відповідає профілю спеціалізованої вченої ради К. 35.051.26 у Львівському національному університеті імені Івана Франка та існуючим вимогам (п.9, п.11, п.12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 зі змінами) до кандидатських дисертацій, а її авторка Ващинська Ірина Іванівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

Офіційний опонент –
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри філософії та соціології
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка

Хобта Світлана Вікторівна

Підпис Хобти С.В. засвідчую

Учений секретар
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
(м. Старобільськ)
14.06.2019

Н.М. Карлова